

Mrozewicz Leszek, rec. książki: Jaro Šašel, *Opera selecta*, ed. R. Bratož, M. Šašel-Kos, Ljubljana, Narodni Muzej, 1992 (Situla, *Dissertationes Musei Nationalis Labacensis*, 30), „*Balcanica Posnaniensia. Acta et Studia*” 1995, t. 7, s. 398–400.

<https://doi.org/10.14746/bp.1995.7.44>

<https://pressto.amu.edu.pl/index.php/bp/article/view/54244>

Instytucją przechowującą materiały źródłowe jest Biblioteka Collegium Historicum Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.

<http://bch.amu.edu.pl>

Zadanie zostało zrealizowane w ramach konkursu „Społeczna odpowiedzialność nauki II – Wsparcie dla bibliotek naukowych”. Projekt zatytułowany „Digitalizacja archiwalnych wydań czasopism naukowych zgromadzonych przez Bibliotekę Coll. Historicum UAM”. Projekt dofinansowany ze środków budżetu państwa, przyznanych przez Ministra Nauki w ramach Programu Społeczna odpowiedzialność nauki II. Wsparcie dla bibliotek naukowych (umowa nr BIBL/SP/0092/2024/02 z dnia 05.12.2024). Całkowita wartość projektu: 247 236,00 zł. Kwota dofinansowania: 220 836,00 zł.

The institution storing the source materials is the Library of the Collegium Historicum of the Adam Mickiewicz University in Poznań.

<http://bch.amu.edu.pl>

The task was carried out within the framework of the competition “Social Responsibility of Science II – Support for Scientific Libraries”. The project entitled “Digitization of archival editions of scientific journals collected by the Library of the Coll. Historicum of Adam Mickiewicz University”. The project was co-financed from state budget funds granted by the Minister of Science within the framework of the Programme Social Responsibility of Science II. Support for Scientific Libraries (agreement no. BIBL/SP/0092/2024/02 of 05.12.2024). Total value of the project: PLN 247,236.00. Amount of co-financing: PLN 220,836.00.

UNIwersytet
IM. ADAMA MICKIEWICZA
W POZNANIU

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Społeczna
Odpowiedzialność
Nauki II

jest ona zbiorem dość luźno powiązanych ze sobą szkiców. Opisywane kwestie bardzo rzadko łączą się ze sobą w większe tematyczne całości. Nie tylko nie jest to praca syntetyczna, ale prawie nie występują w niej odniesienia do ogólnych koncepcji, opisujących gospodarkę i społeczeństwo starożytnego Rzymu. Z drugiej strony omawiana pozycja jest cenna właśnie z uwagi na jej analityczny charakter. Przedstawia ona możliwości zastosowania metod analizy demograficznej, ekonomicznej do badania materiału historycznego. Wiele ustaleń autora może i powinno być wykorzystywanych przez badaczy antyku, na przykład informacje dotyczące szybkości przesyłania informacji mają zasadnicze znaczenie dla badania historii politycznej i militarnej świata rzymskiego. Największa część rozważań dotyczy jednak szczegółowych kwestii funkcjonowania rzymskiej gospodarki. Niewątpliwie powinny one zostać uwzględnione w każdej przyszłej monografii ekonomiki rzymskiej. Omawiana publikacja przeznaczona jest raczej dla specjalistów, a przynajmniej dla osób posiadających podstawową wiedzę o funkcjonowaniu rzymskiego państwa i społeczeństwa.

Marek Żyromski

Jaro Šašel, *Opera selecta*, ed. R. Bratož, M. Šašel - Kos, Ljubljana, Narodni Muzej, 1992 (Situla. Dissertationes Musei Nationalis Labacensis, 30), ss. 872, ilustracje w tekście.

Omawiana praca stanowi zbiór najważniejszych prac zmarłego w 1988 roku Jaro Šašela, najwybitniejszego współcześnie słoweńskiego badacza (rzymskiego) antyku. Prace Jego, o niekwestionowanym wkładzie badawczym, zaliczane są do światowego dorobku nauki. Šašew przyniosły Mu przede wszystkim wnikliwe studia epigraficzne, w tym głośna, trzytomowa praca (napisana wraz z żoną Anną) o inskrypcjach znalezionych na terenie Jugosławii i opublikowanych po roku 1903¹. Ideę zebrania w jednym tomie najważniejszych Jego prac, rozproszonych po różnych periodykach, należy w tym kontekście uznać za chęć z jednej strony uczczenia pamięci Zmarłego, z drugiej zaś umożliwienia światu naukowemu łatwiejszego dostępu do nich. Szczególnie, że Jaro Šašel koncentrował swą uwagę badawczą nie tylko na obszarze (byłej) Jugosławii, ale wychodził w swych poszukiwaniach daleko poza nią², bądź też wyniki jego ustaleń i przemyśleń stanowią znakomitą analogię do pozabałkańskich obszarów Imperium Romanum.

Wydawcy zamieścili w tomie 92 artykuły spośród 160 ze spuścizny Jaro Šašela. Uporządkowane one zostały wg następujących działów merytorycznych:

I. studia onomastyczne i propozograficzne (21 rozpraw), wśród nich tak znane jak *C. Iulius Vepo* (s. 31-43)³, *Caesernii* (s. 54-74)⁴, *Barbii* (s. 99-119)⁵, *Zu T. Varius Clemens aus Celeia* (s. 206-211)⁶;

¹ Anna et Jaro Šašel, *Inscriptiones Latinae quae in Jugoslavia inter annos MCMXL et MCLX repertae et editae sunt*. Accedunt corrigenda ad volumen I operis V. Hoffler et B. Saria, *Antike Inschriften aus Jugoslawien*, Ljubljana 1963 (Situla, 5); *Inscriptiones Latinae quae in Jugoslavia inter annos MCMLX et MCMLXX repertae et editae sunt*. Accedunt nonnullae ad annos MCMXL-MCMLX pertinentes (praecipue in ephemeride Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku editae), Ljubljana 1978 (Situla, 19); *Inscriptiones Latinae quae in Jugoslavia inter annos MCMLIII et MCMXL repertae et editae sunt*, Ljubljana 1986 (Situla, 25).

² Por. chociażby: *Probleme und Möglichkeiten der onomastischen Forschung*, Akte des IV. Internationalen Kongresses für Griechische und Lateinische Epigraphik, Wien 1964, s. 352-368 (w omawianym tomie: s. 79-98); *Zur Rekrutierung der Prätorianer*, *Historia* 21, 1972, s. 474-480 (odpowiednio: 379-385); *Senatori ed appartenenti all'ordine senatorio provenienti dalle province romane di Dacia, Thracia, Mesia, Dalmazia e Pannonia*, w: *Epigrafia e ordine senatorio II*, Roma 1982 (Tituli, 5), s. 553-581; *Dreigenerationen-Intervall*, w: *Studien zur antiken Sozialgeschichte. Festschrift Friedrich Vittinghoff*, Köln-Wien 1980, s. 357-363.

³ *Živa Antika* 4, 1954, s. 346-363.

⁴ *Živa Antika* 10, 1960, s. 201-221.

⁵ *Eirene* 5, 1966, s. 117-137.

⁶ *ZPE* 51, 1983, s. 295-312.

II. od epigrafiki do historii (18 rozpraw), w tym: *Roman inscriptions from the Iron Gate* (s. 259-276)⁷, *Huldigung norischer Stämme am Magdalensberg in Kärnten. Ein Klärungsversuch* (s. 280-284)⁸ i *Zur Erklärung der Inschrift am Tropaeum Alpium* (Plin. n.h. 3, 136-137. CIL V 7817) (s. 288-297)⁹;

III. historia wojskowa (14 rozpraw), w tym: *Bellum Serdicense* (s. 360-378)¹⁰, *Zur Rekrutierung der Prätorianer* (s. 379-385)¹¹, *Viae militares* (s. 459-468)¹²;

IV. studia nad historią ekonomiczną (9 rozpraw), w tym: *Contributo alla conoscenza del commercio con gli schiavi norici ed illirici alla fine del periodo repubblicano* (s. 494-499)¹³, *Factors of economic and social development in the western Balkan region: the transition from prehistory to the Roman period* (s. 507-513)¹⁴;

V. miasta, osadnictwo i topografia północnego wybrzeża Adriatyku, wschodnich Alp i zachodniego Bałkanu (18 rozpraw), w tym: *Emona* (s. 559-579)¹⁵, *Andautonia* (s. 580-582)¹⁶, *Celeia* (s. 583-587)¹⁷, *Die regionale Gliederung in Pannonien* (s. 690-706)¹⁸;

VI. późny antyk i wieki średnie (12 rozpraw), w tym: *The struggle between Magnentius and Constantius II for Italy and Illyricum* (s. 716-727)¹⁹, *Alpes Iuliana* (s. 728-739)²⁰, *Sistemi di difesa della 'porta illirico-italica' nel tardo antico* (s. 795-805)²¹, *Der Ostalpenbereich zwischen 550 und 650 n.Chr.* (s. 821-830)²².

Zaletą *Opera selecta* jest sumienne wskazywanie przy każdym artykule *editio princeps*, co nie zawsze jest przestrzegane przy tego typu publikacjach. Zaznaczone jest to, dla wygody czytelnika, zarówno w spisie treści, jak i każdorazowo w tekście. Nadto wydawcy zamieścili na początku tomu kompletną bibliografię prac Jaro Šašela, wskazując gwiazdką te pozycje, które pomieszczono w omawianym tomie. Przy doborze artykułów kierowano się kryterium merytorycznym, znaczeniem w nauce i nośnością danego artykułu. Warto podkreślić, że specjalnie dla potrzeb *Opera selecta* kilkanaście artykułów przełożono na język angielski. Dzięki temu uzyskaliśmy pracę, mimo różnorodności artykułów, zadziwiająco zwartą, a zaproponowane przez wydawców części sprawiają wrażenie, jakby ustalił je sam autor. Wrażenie jednolitości utwierdza indeks, opracowany dla całego tomu.

W ten sposób, mimo że na *Opera selecta* złożyły się artykuły z całego pracowitego życia Jaro Šašela, możemy wyciągnąć wniosek o konsekwencji Jego badań naukowych. Pozostawał z jednej strony mierny obserwator, tj. Dalmacji i terenom naddunajskim, z drugiej zaś konsekwentnie trzymał się obranej problematyki, czyli epigrafiki, prozopografii i onomastyki.

⁷ Limes u Jugoslaviji 1, 1961, s. 155-164.

⁸ Historia 16, 1967, s. 70-74.

⁹ Živa Antika 22, 1972, s. 135-144.

¹⁰ Situla 4, 1961, s. 3-30.

¹¹ Historia 21, 1972, s. 474-480.

¹² Studien zu den Militärgrenzen Roms II, Beihefte der BJ 38, 1977, s. 235-244.

¹³ Atti del III Congresso Internazionale di Epigrafia Greca e Latina, Roma 1959, s. 143-147.

¹⁴ Jugoslavenski Istorijski Časopis 13/1-2, 1974, s. 3-11.

¹⁵ RE Suppl. 11, 1968, s. 540-578.

¹⁶ RE Suppl. 12, 1970, s. 71-75.

¹⁷ RE Suppl. 12, 1970, s. 139-148.

¹⁸ Raumordnung im Römischen Reich. Zur regionalen Gliederung in den gallischen Provinzen, in Raetien, Noricum und Pannonien, hg. von G. Gottlieb, München 1989, s. 57-73.

¹⁹ Živa Antika 21, 1971, s. 206-216.

²⁰ Arheološki Vestnik 21-22, 1970-1971, s. 33-44.

²¹ Il crinale d'Europa. L'area illirico-danubiana nei suoi rapporti con il mondo classico, Roma 1984, s. 113-123.

²² Rheinisch-Westfälische Akademie der Wissenschaften. Abhandlung 78: „Studien zur Ethnogenese“ Bd. 2, 1988, s. 97-106.

Opera selecta powstały w zamyśle jako hołd dla dokonań Jaro Šašela. Cel został w pełni osiągnięty. Jest to przy tym hołd najpiękniejszy, bo posąg Zmarłego zwieńczono wawrzynem, który On sam w ciągu swego życia pracowicie upłócił.

Leszek Mrozewicz

Velizar Velkov, Georgi Aleksandrov, *Epigrafski pametnici ot Montana i rajona, Montana 1994* (Montana, 2), ss. 105, ilustracje.

W zachodniej części Mezji Dolnej Montana (*Municipium Montanensium*) ustępowała znaczeniem tylko kolonii Oescus, obejmując swym zasięgiem obszerne terytorium. W momencie edycji *Corpus Inscriptionum Latinarum* (ostatnia część tomu III ukazała się w roku 1903), znano stąd tylko kilkanaście inskrypcji. Od tego czasu nastąpił ich znaczny przyrost: w roku 1982 zarejestrowano ponad 50 napisów¹, korpus V. Velkova i G. Aleksandrova zawiera ich już 150. Tak duże powiększenie materiału epigraficznego stało się możliwe dzięki badaniom archeologicznym prowadzonym w Montanie od kilkudziesięciu lat. Głównym ich orędownikiem jest współautor omawianego tomu, Georgi Aleksandrov.

Po zakończeniu edycji CIL inskrypcje z Montany i okolic publikowane były głównie w czasopismach bułgarskich, często lokalnych, a przez to trudno dostępnych. Nie wszystkie więc mogły być odnotowane przez l'Année épigraphique. Pierwszą namiastkę korpusu tekstów z Montany stworzyła dopiero V. Božilova, publikując inskrypcje ze świątyni Diany i Apollona². Niestety, korpus ten zawiera szereg błędów³, co znacznie umniejszało jego wartość, niezależnie od faktu, że obejmuje teksty tylko z jednego obiektu. Praca V. Velkova i G. Aleksandrova jest więc pierwszym, od początku naszego wieku, pełnym zbiorem inskrypcji pochodzących z Montany i okolic. Dlatego też zasługuje na specjalną uwagę.

Autorzy podzielili materiał w sposób nietypowy, co jest być może wynikiem lokalnej specyfiki, według następujących działów: inskrypcje oficjalne i budowlane (s. 2-6, nr 1-8), dedykacje ku czci Diany (s. 6-18, nr 9-33), dedykacje ku czci Apollona (s. 18-22), nr 34-45), wspólne dedykacje ku czci Diany i Apollona (s. 22-30, nr 46-58), inskrypcje dotyczące innych bóstw (s. 30-44, nr 59-106), inskrypcje nagrobkowe (s. 44-54, nr 107-130), dedykacje ku czci bóstw nieznanymi (s. 54-60, nr 131-150), załączone zostały też dwie inskrypcje pochodzące spoza Mezji: z Frygii (s. 60, nr 151) i z Dacji (s. 60, nr 152), obydwie wotywne.

Nie można tego podziału uznać za w pełni doskonały, ale generalnie oddaje on charakter inskrypcji z Montany i jej terytorium. Zwraca oczywiście uwagę zdecydowana przewaga tekstów kultowych, w tym ku czci Diany i Apollona. Bóstwa te cieszyły się olbrzymią popularnością w Mezji Dolnej, w zachodniej części prowincji głównym centrum ich kultu była Montana. Ponad jedną trzecią zbioru stanowią inskrypcje poświęcone właśnie tej parze, jedna dotyczy także ich matki, Latony (nr 78). Z innych bóstw do najczęstszych należą: Jupiter (nr 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67), Silvanus (nr 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91) oraz Heros Tracki (96, 97, 98, 99, 100, 101, 102). Na uwagę zasługują bóstwa wschodnie: Mitra (82), Sarapis (81), Semele (69) i Deus Aeternus Maximus (68).

¹ L. Mrozewicz, *Rozwój ustroju municypalnego a postępy romanizacji w Mezji Dolnej*, Poznań 1982, s. 43.

² V. Božilova, *Epigrafski pametnici ot svetiliščeto na Diana i Apolon, Montana 1*, Sofia 1987. Por. też: *Nadpisi ot svetiliščeto na Diana i Apolon pri Montana (Mihajlovgrad)*, Arheologija XVIII 1976, s. 40-48.

³ K. Bancv, *Addenda et corrigenda epigraphica*, w: *Istorija i obščestvoznazanie*, 5-6, Sofia 1989.